

ПРОЦЕС ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЗООАКТИВІЗМУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

THE PROCESS OF INSTITUTIONALIZATION OF ANIMAL ACTIVISM AS A SOCIOCULTURAL PRACTICE IN UKRAINE

У статті досліджено процес інституціоналізації зооактивізму в Україні як соціокультурної практики. Проаналізовано поняття зооактивізму як частини соціального активізму та його еволюцію в контексті формування громадянського суспільства. За критерієм спрямованості до таких, що вже існують, категорій активізму за О. Дейнеко додано нову – «громадянин – об'єкт допомоги (тварина)». Виявлено, що суб'єктно-об'єктна дуальність у захисті тварин полягає в тому, що людина виступає юридичним і етичним представником тварини, беручи на себе відповідальність за її добробут, утримання та дотримання законодавства. Найбільш вдалою теоретичною рамкою для розгляду зооактивізму визначено практичну парадигму та соціокультурний підхід. Доведено, що зооактивізм є соціокультурною практикою, бо має такі характеристики, як усталеність, відтворення, масовість, нормативність, фоновість, подвійний і «розкриваючий» характер. Розглянуто інституціоналізацію практик зооактивізму за допомогою схеми І. Юрченко, яка виділяє сім етапів, як-от: поява потреби, становлення ціннісно-нормативної системи, створення символічно-сислової структури інституту, створення статусно-рольової структури та системи соціального контролю, легітимація та формальна легалізація соціального інституту, формування колективної ідентичності й інституціональної поведінки через передачу знань наступному поколінню. На етапі створення символічно-сислової структури виявлено, що поки не створено символу(ів) чи атрибуту(ів), які б представляли український зооактивізм. Зазначено, що формальна легалізація зооактивізму на законодавчому рівні є ще не остаточно сформованою. Виявлено, що законодавча та виконавча влада країни значно відстають від реальних потреб українського суспільства в гуманізації захисту тварин, а також майже відсутня законодавча база для ведення зооохисної діяльності, окрім однієї згадки в Законі України «Про волонтерську діяльність». Зроблено висновок, що зооактивізм перебуває у процесі інституціоналізації.

Ключові слова: зооактивізм, соціокультурна практика, інституціоналізація, соці-

альна практика, організації громадянського суспільства, активізм.

The article examines the process of institutionalization of animal activism in Ukraine as a socio-cultural practice. The concept of animal activism as a part of social activism and its evolution in the context of the formation of civil society is analyzed. According to the criterion of orientation to the already existing categories of activism by O. Deineko, a new one is added – “citizen – object of assistance (animal)”. It is revealed that the subject-object duality in animal protection consists in the fact that a person acts as a legal and ethical representative of an animal, taking responsibility for its welfare, maintenance and compliance with the law. The most successful theoretical framework for considering animal activism is determined to be a practical paradigm and a sociocultural approach. It is proved that animal activism is a sociocultural practice, as it has such characteristics as stability, reproduction, mass, normativity, background, dual and “revealing” character. The institutionalization of animal activism practices is considered using scheme I. Yurchenko, who identifies seven stages: the emergence of a need, the formation of a value-normative system, the creation of a symbolic-semantic structure of the institute, the creation of a status-role structure and a system of social control, legitimation and formal legalization of the social institute, the formation of collective identity and institutional behavior through the transfer of knowledge to the next generation. At the stage of creating a symbolic-semantic structure, it was found that no symbol(s) or attribute(s) have yet been created that would represent Ukrainian animal activism. It is noted that the formal legalization of animal activism at the legislative level is not yet fully formed. It is found that the legislative and executive authorities of the country lag far behind the real needs of Ukrainian society in the humanization of animal protection, and the legislative framework for conducting animal protective activities is almost absent, except for one mention in the Law “Of Ukraine on Volunteer Activities”. It is concluded that animal activism is in the process of institutionalization.

Key words: animal activism, socio-cultural practice, institutionalization, social practice, civil society organizations, activism.

УДК 316.35.061.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.9>

Склярова І. А.

студент,
спеціаліст з моніторингу,
оцінюванню та навчання програми
«Конкурентоспроможна економіка»
Chemonics International

Федоренко О. О.

к.соціол.н.,
асистент кафедри соціальних структур
та соціальних відносин
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Формування громадянського суспільства в Україні тісно пов'язане з історією соціальних протестів і активізму, починаючи від шахтарських страйків 1989 р., студентського голодування під час Революції на граніті 1990 р. до масових громадських рухів під час Помаранчевої революції та Революції гідності [1, с. 99]. Одним із найгостріших викликів сучасності для громадянського суспільства в Україні є повномасштабне вторгнення РФ. Воєнні дії в Україні не лише призводять до людських жертв і руйнування інфраструктури,

а й мають катастрофічний вплив на довкілля. Знищення лісів, забруднення водних ресурсів, руйнування екосистем, наслідки підриву нафтобаз і промислових об'єктів тощо створює довготривалі загрози для життя і здоров'я населення, рослинного та тваринного світу.

Зооактивізм, як напрям діяльності громадянського суспільства України, став важливим елементом екологічного опору в умовах війни. Зооактивісти не лише спрямовують свої сили та ресурси на евакуацію тварин із зон бойових дій, а й висту-

пають ініціаторами розроблення законодавчих змін, спрямованих на захист тварин у кризових умовах, упроваджують політику гуманного ставлення до природи тощо.

Незважаючи на актуальність зооактивізму, який став важливою частиною еволюції українського громадянського суспільства, він не отримав належної уваги в науковому, зокрема й соціологічному, дискурсі. Тому зооактивізм потребує глибокого аналізу, як і процес інституціоналізації його практик.

Метою статті є дослідження процесу інституціоналізації зооактивізму як соціокультурної практики.

Ми розглядаємо поняття «зооактивізм» як частину соціального активізму. Цей термін є парасольковим, тобто таким, який охоплює широкий спектр явищ, концепцій або категорій, що мають спільні риси. Поряд із соціальним активізмом використовуються громадський і громадянський активізм. Громадський активізм, на думку О.Тіт, пов'язаний із діяльністю громади, а громадянський – з концептом громадянськості й походить від слова «громадянин» [2, с. 100–101]. Громадський активізм, на її думку, – це «свідома діяльність громадян і їхніх об'єднань, спрямована на розв'язання суспільних проблем (тих, що стосуються не лише їхніх власних інтересів, але й інших людей)», тоді як громадянський розуміється «у контексті свідомої діяльності особи, як громадянина окремої держави, спрямованої на користь суспільства цієї держави» [2, с. 100–101]. Соціальний активізм зазвичай розглядається в наукових дослідженнях як форма ініціативної діяльності, спрямованої на здійснення соціальних змін на різних рівнях суспільного життя [3, с. 50]. Однак поняття «соціальний активізм» уживається в науковій літературі не так часто, як інші суміжні терміни. На нашу думку, розділення цих понять у науковому дискурсі не є суттєвим, тому в даній роботі нами використовується термін «активізм», який узагальнює всі ці визначення.

О.Дейнеко розділяє соціальні практики активізму на дві категорії за критерієм спрямованості: 1) громадський активізм у площині «громадянин – влада» передбачає можливість громадського впливу на процес ухвалення владних рішень, зокрема підписання петицій, звернення до місцевих політиків чи управлінців, участь у зборі підписів, демонстраціях, бойкотах товарів і послуг; 2) громадянський активізм у площині «громадянин – громадянин» – практики, що передбачають можливість громадян впливати на розв'язання різних проблем у громаді без залучення влади. Вони можуть включати волонтерство, благодійність, а також соціально орієнтовані заходи, спрямовані на розв'язання локальних проблем і розвиток громади. Такі ініціативи можуть здійснюватися як індивідуально в неформалізованій формі, так і через спільні зусилля громадських об'єднань [4, с. 52–53].

Окрім визначених дослідницею категорій спрямованості, з огляду на специфіку об'єкта зооактивізму, можна також говорити про третю категорію: активізм у площині «громадянин – об'єкт допомоги (тварина)». Суб'єктно-об'єктна дуальність базується на тому, що фізичним об'єктом захисту є тварина, але юридично й етично суб'єктом є людина. Тобто через те, що тварина не може виступати за свої права, суб'єкт виступає і представником тварини юридично, а також забезпечує її захист і добробут. Суб'єктом також може виступати власник тварин або їх утримувач (голова притулку тощо). Проте не кожного власника тварин (індивідуальне або сімейне утримання) можна вважати зооактивістом. До таких належно віднести тих громадян, що прихистили тварин із притулків та/або з вулиці (безпритульні тварини) та взяли на себе юридичну та морально-етичну відповідальність за них. Такі громадяни дотримуються правил відповідального утримання домашніх тварин, беруть на себе фінансові зобов'язання щодо їхнього здоров'я та благополуччя, а також несуть юридичну відповідальність за дії тварин у разі порушення законів України.

Соціокультурний підхід і «практична парадигма» убачаються, на нашу думку, вдалою теоретичною рамкою для пояснення феномену зооактивізму. Зооактивізм є насамперед соціальною практикою, бо має такі характеристики, як усталеність, відтворення (активізм не разова дія, а рутинна діяльність), масовість (наявність організацій, ініціатив, об'єднань, поширеність практик), нормативність (виражається в упорядкованості та послідовності дій). П.Бурд'є підкреслює, що соціальні практики мають подвійний характер: вони водночас залежать від соціального середовища та, зі свого боку, впливають на нього, змінюють його структуру [5]. Спираючись на його наробки, зазначимо, що зооактивізм звертає увагу на потреби суспільства й детермінується соціальним середовищем, з іншого боку, такий вид діяльності може змінювати саме соціальне середовище. За Л.Вітгенштайном, соціальні практики мають таку характеристику, як «фоновість», яка проявляється в діяльнісному контексті, у якому інтерпретується висловлювання чи поведінка. Фонові практики можуть інтерпретуватися по-різному, бо залежать від традицій, культури, контексту [6]. Зооактивізму притаманний різний контекст розвитку в різних суспільствах. М.Гайдеггер зазначав «розкриваючий» характер соціальних практик, завдяки якому конституюється і відтворюється ідентичність [7]. Активісти, що опікуються правами та добробутом тварин, часто ідентифікують себе із зоозахисниками загалом чи членами тієї чи іншої громадської організації, ініціативи, групи.

З огляду на фоновий та «розкриваючий» характер, стосовно зооактивізму можна говорити не просто про соціальні, а про соціокультурні практики, оскільки його форми та прояви визначаються культурними особливостями, а його практики сприяють соціальні зміни.

Отже, у цій статті ми визначаємо зооактивізм як соціокультурну практику, що розуміється як хабітуалізовані (узвичаєні) дії людини або групи людей, які мають добровільний, реципрокний характер, спрямовані на розв'язання проблем захисту, догляду, лікування та підтримки тварин. Ця діяльність залежить від соціокультурного контексту, включно із цінностями, нормами, традиціями та взірцями поведінки, що властиві історично конкретному суспільству, а також формує культуру гуманного ставлення до тварин.

Як і будь-яка соціальна практика, зооактивізм проходить свій шлях розвитку та поширення в суспільстві. Повторювана соціальна дія із часом стає звичною, закріплюється в соціальних практиках. Спочатку вони не є інституціоналізованими, а можуть бути малопоширеними, випадковими, не досить освоєними або навіть такими, що суперечать усталеним нормам суспільства, залишаючись на його периферії. Згодом практики набувають інституціоналізованої форми, стають більш масовими, значущими або традиційно закріпленими. Далі відбувається їх упровадження у взаємопов'язаний комплекс, що зрештою приводить до формування нового соціального інституту або трансформації такого, що вже існує.

І. Юрченко проаналізувала різні схеми процесу інституціоналізації та створила свою, специфічну для соціальних рухів. Розглянемо зооактивізм у контексті цих семи етапів. На першому етапі з'являється потреба, «задоволення якої потребує організації спільних дій, її розповсюдження та усвідомлення багатьма членами суспільства, формування спільних цілей, поява у процесі стихійної взаємодії соціальних норм і правил» [8, с. 35]. Тварини є об'єктами соціального конструювання, яке визначає їхню роль, значення та цінність, створює межу між людьми й ними та виправдовує ставлення до них. Із плином часу соціокультурне значення домашніх і свійських тварин в українському суспільстві змінилося. Якщо порівнювати з Радянським Союзом, де здебільшого були популярними свійські, а не хатні тварини, зараз це повноцінні суб'єкти та члени родини. Проявляється це і в соціальних мережах, де користувачі не просто діляться фото та відео своїх домашніх улюбленців, а і створюють особні сторінки від імені тварин, які мають популярність і численних підписників. Наприклад, кіт Степан, який має 1,6 млн підписників, та його «дружина» кішка Стефанія. Завдяки популярності ці сторінки проводять грошові збори на потреби військових, безпритульних тварин та інші актуальні потреби суспільства, у кооперації з організаціями громадянського суспільства.

Зростання уваги до тварин як повноправних членів суспільства зумовило появу нових етичних і правових питань щодо їхнього статусу та добробуту. Саме усвідомлення цих питань і стало основою для формування зооактивістського руху, який прагне змінити суспільні норми та законодав-

ство. За О.Гудзенко, «в основі багатьох соціальних рухів спостерігається три найбільш впливових відчуття: відчуття нерівності, несправедливості й обмеження» [3, с. 52]. У зооактивізмі це проявляється в розумінні того, що тварини є істотами, які не можуть обстоювати власні права, а люди використовують їх для власних потреб (експлуатація в цирках, дельфінаріях, експериментах тощо). Незважаючи на це, активісти вірять, що тварини потребують захисту їхніх прав на життя та його високу якість, тому громадяни об'єднуються проти жорстокого поводження із тваринами та борються із цими проявами через протести, інформаційні кампанії, законодавчі ініціативи тощо. Отже, поштовхом до зооактивізму стає втручання у звичне, емоційно значуще середовище, що спричиняє відчуття внутрішнього дискомфорту. Наприклад, у 2017 р. завдяки протестній діяльності ГО «UAnimals» і його прихильників Київською міською державною адміністрацією (далі – КМДА) було ухвалено рішення «Про припинення розміщення заїжджих пересувних цирків-шапіто із тваринами на території міста Києва», а через 2 роки активісти домоглися від суду визнання законності рішення КМДА після оскарження [9].

На другому етапі відбувається становлення ціннісно-нормативної системи: засвоєння та застосування норм, правил і цінностей на практиці, упровадження процедур, пов'язаних із ними, а також зародження ідеологічних основ діяльності. На основі цієї потреби почали формуватися ключові ідеї зооактивізму: забезпечення прав тварин на гідне життя; боротьба із жорстоким поводженням; просування етичного ставлення до всіх живих істот; популяризація відповідального утримання тощо. Етичне та відповідальне ставлення до тварин є всесвітнім трендом, до якого приєдналася Україна. Така поведінка є частиною образу цивілізованої людини, відповідального громадянина й активного суб'єкта громадянського суспільства. Це проявляється у відмові або скороченні вживання їжі тваринного походження, відмові від експлуатації тварин у цирках, скороченні чисельності дельфінаріїв і зоопарків тощо. Особливо гостро тенденція до гуманізації тварин помітна в контексті війни, коли захист і допомога тваринам виходять якщо не на перший план, то за пріоритизацією не поступаються іншим видам допомоги. Зооактивісти евакуюють тварин із зон бойових дій, витрачають значні ресурси, іноді ризикують власними життями. Тварини в умовах війни не тільки є об'єктами допомоги, а й стають активними її суб'єктами. Тварини, за допомогою своїх опікунів, активно беруть участь у зборах коштів на благодійні цілі, є учасниками терапії для людей із ПТСР, служать у лавах ЗСУ саперами, водолазами тощо. Наприклад, собака-сапер Пес Патрон, собака-провідниця Ніколь, собака-водолаз Найда й інші. Тому тварин можна вважати повноцінними суб'єктами соціального дискурсу, а також часто символічними агентами змін.

У цьому контексті важливо розглянути зооактивізм крізь призму соціального капіталу, зокрема його морального виміру. П.Штомка серед усіх видів соціального капіталу виділяє моральний капітал, що є умовою добробуту, часом важливішою за сам лише економічний розвиток [10, с. 9]. Тобто за всіма чинниками людського та суспільного розвитку стоїть моральна-етична база, яка, серед усього іншого, і стартує розвиток суспільства, без перетворення соціуму на бездушний потік прибутку та раціоналізації взаємодії. Правова та фактична активність зоозахисників має під собою підставу морального капіталу суспільства, адже не несе вигоди, окрім морального задоволення від значущості своїх дій, навіть жертвуючи власними ресурсами. Такі соціальні практики, що не несуть індивідуальної або групової матеріальної вигоди, характеризує високий потенціал громадян у побудові справедливого та сильного громадянського суспільства. Об'єднання громадян кластеризується через мотивацію просування конструктивних позитивних змін через дискурс, дії (акції, протести, бойкоти тощо) та нормативно-правові пропозиції до законодавчої влади держави. Серед активних представників змінотворців України можемо виділити вищезгаданий Усеукраїнський гуманістичний рух (далі – ВГР) “UAnimals”, БФ “Happy Paw”, Асоціацію зоозахисних організацій України, а також Міжфракційне об'єднання (далі – МФО) «Гуманна країна» та багатьох інших. Вони фокусують свою діяльність на гуманному ставленні до домашніх і свійських тварин, забезпеченні їх належного утримання та юридичного врегулювання обов'язків їхніх власників [11].

На третьому етапі створюється «символічно-смысловая структура через відтворення в часі та просторі системи символів, дій, правил поведінки, наділення соціального інституту необхідними для підтримки її систем ресурсами» [8, с. 35]. У зооактивізмі це відбувається через використання символів, ритуалів, акцій і мистецьких засобів впливу, що допомагають сформувати спільну ідентичність учасників руху та змінювати масову свідомість. Зооактивізм почав закріплюватися в суспільній свідомості через ілюстровані символи (наприклад, ілюстрація лапки собаки чи kota на промоматеріалах), акції протесту проти жорстокого поводження із тваринами, популяризацію історій урятованих тварин у ЗМІ та соціальних мережах, благодійні заходи тощо. Однак якогось конкретного символу чи атрибутів, які б асоціювалися із зоозахисною діяльністю в Україні, поки не існує. Однією з характеристик зооактивізму є використання у своїй діяльності інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ): соціальних мереж, месенджерів, сайтів, створення спеціальних платформ, краудфандинг (Biggggidea, Dobro.ua, Patreon тощо). В Україні було проведено перший перепис притулків для тварин, завдяки якому створена база організацій і волонтерів, які опікуються покинутими собаками

та котами [12]. Зооактивістами активно використовуються краудфандингові платформи для збору грошей на різні проекти й ініціативи. Наразі, на краудфандинговій платформі *Biggggidea.com* збирають гроші на відкриття ветеринарного центру з інфекційним стаціонаром і швидку допомогу тваринам [13]. Або пропонують платну підписку на новини у сфері зоозахисту, що гарантує стабільне фінансування конкретних ініціатив.

Четвертий етап, за схемою І.Юрченко, – це створення статусно-рольової структури та системи соціального контролю. Нині є велика кількість різних організацій і активістських груп із різними напрямками роботи (спрямованості): евакуація, догляд за тваринами (годування, прибирання), лікування, стерилізація та вакцинація, підтримка притулків (ремонт приміщень, догляд за територією, пошук нових господарів), природоохоронна діяльність, популяризація гуманного поводження із тваринами (відповідальне ставлення). Соціальний контроль відбувається через публічне засудження жорстокого поводження, моніторинг ситуації та громадські розслідування випадків насильства над тваринами. Також із початком повномасштабного вторгнення спостерігається підвищення рівня вимог до звітності громадських організацій загалом, зокрема й зоозахисних організацій та ініціатив. Особливо це стосується великих організацій із досвідом, які турбуються про свою репутацію. Наприклад, ВГР “UAnimals” [14], БФ “Happy Paw” [15] та інші.

П'ятий етап передбачає легітимізацію соціального інституту шляхом створення його історії та міфології, виділення видатних особистостей і формування та закріплення стереотипів у масовій свідомості. До процесу легітимізації зооактивізму, який здійснюється через формування позитивних стереотипів і уявлень-репрезентацій у масовій свідомості, залучені активісти, їхні організації та ініціативи, усе більше стають залучені ЗМІ та відомі особистості (наприклад, Перша леді України [16], блогер і телеведучий Антон Птушкін та інші [17]). ВГР “UAnimals” та МФО «Гуманна країна» із 2023 р. проводять Усеукраїнську зоозахисну премію, яка вшановує роботу людей, які ризикують своїм життям для прояву піклування про життя та добробут тварин. ЗМІ висвітлюють історії зоозахисників і волонтерів, наприклад історію Анастасії Тихої – волонтерки, яка під час обстрілів міста Ірпеня власними силами евакуювала тварин-інвалідів [18]. Соціальні мережі також стали активним рупором зоозахисної діяльності. Активісти приділяють велику увагу збереженню життя диких, свійських і домашніх тварин із територій, що перебували або перебувають у межах воєнної активності, незважаючи на те, що людське життя в умовах війни залишається у пріоритеті. Емоційну та фінансову залученість українців до цього питання можна визначити через кількість підписників на сторінки цих активістів і благодійні суми, спрямовані на закупівлю ресурсів для реалізації евакуа-

ції та допомогу тваринам. Завдяки цим зусиллям у масовій свідомості формується здебільшого позитивний образ зооактивістів¹.

Шостий етап інституціоналізації за І.Юрченко – це формальна легалізація в нормативно-законодавчій галузі. Більшою мірою українське та міжнародне законодавство регулює питання якості продуктів тваринного походження, а вже через цей аспект – контроль за доглядом за тваринами протягом усього їхнього життєвого циклу. Наприклад, Стратегія «Від лану до виделки» (F2F), ухвалена Комісією 20 травня 2020 р., оголосила, що Комісія EFSA перегляне законодавство про добробут тварин, щоб узгодити його з останніми науковими даними [19]. Окрім того, перегляд розширить сферу його застосування, полегшить його виконання і, зрештою, забезпечить вищий рівень добробуту тварин. Комісія EFSA намагається законодавчо врегульовувати питання добробуту тварин, а також гуманного поводження зі свійськими тваринами, які вирощені для виробництва продуктів харчування та товарів тваринного походження.

Водночас законодавство України визначає зоозахисний громадянський контроль із погляду захисту тварин від жорстокого поводження, включно з неприбутковими притулками для тварин [20]. На жаль, на цьому законодавча підтримка щодо захисту тварин в Україні завершується. Загалом, українське законодавство захищає права зооволонтерів, криміналізує вбивство домашніх тварин із погляду порушення прав їхніх власників, а також регулює виробництво продуктів тваринного походження з погляду споживача. Водночас немає законодавчої бази для ведення зоозахисної діяльності, окрім Закону України «Про волонтерську діяльність», у якому є одна згадка про захист тварин у списку напрямів волонтерської допомоги, у п. 3 ст. 1 розд. 1, що за визначених умов обмежує зооактивістів у реалізації прав тварин, а також не захищає самих суб'єктів зоозахисту [21].

Саме тому громадські ініціативи долучаються до розширення прав тварин, диких і безпритульних також, на законодавчому рівні з погляду саме живих істот, а не тільки як об'єктів людської експлуатації. Серед таких громадських ініціатив, наприклад, примітним є Міжфракційне об'єднання (далі – МФО) «Гуманна країна», яке має на меті більш широке розуміння захисту прав тварин, як-от:

- «заборона використання тварин у цирках і дельфінаріях;
- заборона експлуатації тварин для жебракування і фото послуг;
- заборона створення і функціонування приправочних станцій;
- відмова від використання живих тварин для тестування косметики, парфумерії та іншого;
- розвиток реабілітації тварин і центрів утримання тварин, що постраждали від людини та її діяльності;

– сприяння припиненню діяльності живодерів-догхантерів;

– чітке визначення права власності на тварину та позбавлення такого права в результаті жорстокого поводження для забезпечення відповідальності власників;

– запровадження в Україні дієвої системи контролю і покарання за жорстоке поводження із тваринами тощо» [11].

Такі ініціативи вказують на те, що законодавча та виконавча влада країни (politics) значно відстають від реальних потреб українського суспільства в гуманізації захисту тварин (policy). Наприклад, мета ВГР «UAnimals» – «зменшити страждання тварин та забезпечити їхній захист на законодавчому рівні» [22], що охоплює не тільки порушення питання фізичного виживання тварин (про що йдеться в законі України, зокрема й про домашніх тварин), а і їхнє достойне життя, право на яке має бути закріплене на законодавчому рівні. Нині зооактивізм, спрямований на розширення правового аспекту захисту тварин, має великі перспективи отримати легалізацію.

За І.Юрченко, завершальним етапом інституціоналізації є формування колективної ідентичності й інституційної поведінки шляхом передачі знань наступним поколінням. У сучасному українському суспільстві цей етап включає різноманітні освітні, соціальні та медійні ініціативи, спрямовані на закріплення цінностей гуманного ставлення до тварин у суспільній свідомості. Одним із ключових механізмів є включення теми прав тварин у навчальні програми. У шкільних закладах проводяться уроки, присвячені етичному ставленню до тварин, наприклад Міжнародне заняття доброти, на яких дітям розповідають про відповідальність за домашніх улюбленців, важливість стерилізації та безпеку безконтрольного розмноження тварин [23]. У межах таких занять формуються навички соціальної відповідальності: діти вчатьсЯ доглядати за тваринами, розпізнавати ознаки жорстокого поводження та розуміти, чому важливо допомагати бездомним собакам, котам і не тільки. Також українські школи залучаються до проведення таких акцій, як V Міжнародний урок доброти, що присвячений Усесвітньому дню захисту тварин [24], проєкт «Біоетика» за ініціативи БФ «Happy Paw», присвячений вихованню гуманного та відповідального ставлення до тварин у дітей [25], та інші. Отже, ми спостерігаємо сталість результатів через залучення дітей до зоозахисної діяльності, що в перспективі сформує нове покоління відповідальних громадян.

Якщо ми звернемося до інституціональних атрибутів Є.Головахи та Н.Паніної – легальність, легітимність та інституціональна інфраструктура [26, с. 10], то можемо зробити висновок, що зооактивізм є легітимним і має досить розвинену інституціональну інфраструктуру, але проблемною є легальність, адже дотепер не було створено ефективної нормативно-правової бази.

¹ Автори не беруть до уваги шахраїв, а тільки перевірені активні кейси.

Отже, зооактивізм проходить етапи розвитку, від спонтанних і неформальних практик до інституціоналізованих практик, що дає йому змогу ставати частиною правової та соціальної системи. Через процес інституціоналізації зооактивізм набуває значущості в суспільстві, змінює ставлення до тварин та їхнього статусу в суспільстві. Зазначимо, що цей процес в українському суспільстві відбувається нерівномірно. По-перше, поки що ми не можемо говорити про остаточно сформовану законодавчу базу. По-друге, зазначимо, що, незважаючи на формування символічно-сислової структури, український зооактивізм поки не має єдиної символіки й атрибутів.

Дослідження зооактивізму потребує застосування різних підходів, оскільки багато його аспектів залишаються не досить вивченими. Перспективним напрямом подальшого аналізу цієї проблематики є висвітлення викликів і перешкод, з якими стикаються зооактивісти під час своєї діяльності, визначення характеристик зооактивізму як соціокультурної практики в історичному контексті розвитку українського громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мазурик О., Скларова І. Недержавний контроль державної діяльності: умови та можливості для України. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2019. Т. 4. Вип. 43 : Соціологічні науки. С. 95–106. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322535339.pdf> (дата звернення: 27.03.2025).
2. Тіт О. Громадянський активізм як чинник розбудови громадянського суспільства в сучасній Україні. *Гілея : науковий вісник*. 2019. Т. 145. Вип. 3. С. 100–103. URL: <http://bit.ly/3QSwiwP> (дата звернення: 27.03.2025).
3. Гудзенко О. Соціальний активізм як практика формування мережових суспільних рухів. *Грані : науково-теоретичний альманах*. 2019. Т. 22. Вип. 11. С. 47–55. URL: <https://doi.org/10.15421/10.15421/171997>.
4. Дейнеко О. Локальний громадський активізм як компонент соціальної згуртованості в об'єднаних громадах: особливості, прояви, агенти. *Актуальні проблеми філософії та соціології : науково-практичний журнал*. Одеса, 2020. Вип. 26. С. 51–59. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i26.905>.
5. Bourdieu P. *Choses dites*. Paris, 1987. 228 p.
6. Wittgenstein L. *Remarks on the Philosophy of Psychology*. Vol.1./Ed. G. E. M. Anscombe, G. H. von Wright. Chicago : Chicago University Press, 1980. P. 97.
7. Heidegger M. *Being and Time*. John Wiley and Sons Ltd, 1978. 748 p.
8. Юрченко І. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03. Київ, 2009. 219 с.
9. Лебедіна О. У Києві заборонили шапіто із тваринами. *Дзеркало тижня*. 2019. 19 березня. URL: <https://bit.ly/4j66bhQ> (дата звернення: 27.03.2025).
10. Штомпка П. Соціальний капітал. Теорія міжособистісного простору. *Дух і літера*. Київ, 2022. 400 с.
11. Міжфракційне об'єднання «Гуманна країна». *Humanna kraina*. URL: <https://www.humannakraina.org/#about> (дата звернення: 27.03.2025).
12. Дослідження: як війна вплинула на притулки для тварин. *Kormotech*. URL: <https://bit.ly/3FDH8UX> (дата звернення: 27.03.2025).
13. Кожна вулична тварина має право на здорове життя! *Biggggidea*. URL: <https://bit.ly/4hRQ1I3> (дата звернення: 27.03.2025).
14. Звітність. *UAnimals*. URL: <https://uanimals.org/reporting/> (дата звернення: 27.03.2025).
15. Звітність. *Happy Paw*. URL: <https://happypaw.ua/ua/foundation/reports> (дата звернення: 27.03.2025).
16. Чорна О. Українські кінематографісти створили соціальний проєкт про волонтерів, які рятують тварин, постраждалих від війни. *Детектор Медіа*. 2023. 7 квітня. URL: <https://bit.ly/4iD3bd4> (дата звернення: 27.03.2025).
17. Лозова А. Doc Kyiv Fest: на кінофестивалі відбудеться прем'єра дебютного фільму Антона Птушкіна. *Meta*. URL: <https://bit.ly/3QSzDMw> (дата звернення: 27.03.2025).
18. Осадча Я. «Вони мені як діти. Дітей же не кидають». Історія Анастасії Тихої, яка вивезла з Ірпеня понад 20 тварин. *Українська правда*. 2022. 17 березня. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/17/247846/> (дата звернення: 27.03.2025).
19. Farm to Fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system. *European Commission*. URL: <https://bit.ly/41RI95L> (дата звернення: 27.03.2025).
20. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 р. № 3447–IV, станом на 15.11.2024 р.
21. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236–VI, станом на 01.01.2024 р.
22. UAnimals. URL: <https://uanimals.org/> (дата звернення: 27.03.2025).
23. Анонс IV Міжнародного заняття доброти. *Happy Paw*. URL: <https://happypaw.ua/ua/bioethics/news/one/32754> (дата звернення: 27.03.2025).
24. Школи запрошують взяти участь у V Міжнародному уроці доброти до Всесвітнього дня захисту тварин. *NUS*. URL: <https://bit.ly/43vb2VA> (дата звернення: 27.03.2025).
25. Про біоетику. *Happy Paw*. URL: <https://bit.ly/43sCYcz> (дата звернення: 27.03.2025).
26. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2001. Т. 4. С. 5–22.